

Sarina Novick
sarinahmiller@gmail.com

The Menashe Question

1. בראשית מח:ח-ט

8 וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל אֶת־בְּנֵי יוֹסֵף וַיֹּאמֶר מִי־אֵלֶּה:

Noticing Joseph's sons, Israel asked, "Who are these?"

9 וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל־אָבִיו בְּנֵי הָאֱשֶׁר־נָתַן־לִי אֱלֹקִים בְּזֶה וַיֹּאמֶר קָח־נָא אֵלַי וְאֶבְרַכְכֶּם:

And Joseph said to his father, "They are my sons, whom God has given me here." "Bring them up to me," he said, "that I may bless them."

2. מדרש אגדה, בראשית מ"ח:ח'א'

וירא ישראל את בני יוסף וגו'. ראה ורצה לברכו, נסתלקה ממנו שכינה, כשראה יעקב כך, היה סבור שפסולים הם, שאינו ראויים לברכה, לפי שנסתלקה ממנו שכינה, ואמר ליוסף מי אלה, כלומר כיצד נולדו אלו, ענה לו ואמר בני הם אשר נתן לי אלקים בזה, מלמד שהביאה לו אסנת כתובתה:

Menashe: Yosef's Right-hand Man

3. בראשית רבה צא:ד

ויוסף הוא השליט וגו' (בראשית מב, ו), שלש גזרות גזר, שלא יכנס עבד למצרים, ושלא יכנס אדם בשני חמורים, ושלא יוליכו חמרים תבואה ממקום למקום, שלא יכנס אדם עד שלא יכתב שמו ושם אביו ושם זקנו. והנה תמן מנשה קאים מקבל פתקין.

Joseph issued three decrees... [one of which was] that no one could enter [Egypt] before registering his own name and the names of his father and grandfather. Menashe was there to receive the notes.

4. בראשית מד: כג-כד

23 וְהֵם לֹא יָדְעוּ כִּי שָׁמַע יוֹסֵף כִּי הִמְלִיץ בֵּינֵיהֶם:

They did not know that Joseph understood, for there was an interpreter between him and them.

24 וַיִּסָּב מֵעֲלֵיהֶם וַיִּבֶךְ וַיֵּשֶׁב אֲלֵהֶם וַיְדַבֵּר אֲלֵהֶם וַיִּקַּח מֵאֲתָם אֶת־שִׁמְעוֹן וַיֹּאסֶר אוֹתוֹ לְעֵינֵיהֶם:

He turned away from them and wept. But he came back to them and spoke to them; and he took Simeon from among them and had him bound before their eyes.

5. בראשית רבה צא:ח

והם לא ידעו כי שמע יוסף כי המליץ, זה מנשה. (בראשית מב, כד):

6. בראשית רבה צא:ו

אמר שמעון לאחיו כך עשיתם ליוסף כך אתם מבקשים לעשות לי. אמרו לו מה נעשה ומותו אנשי בתינו ברעב, אמר להם עשו מה שתמצאו, עכשו אראה מי יכניס אותי בבית האסורים. באותה שעה שלח יוסף אצל פרעה ואמר לו שלח לי שבעים גבורים מאצלך, שמצאתי לסטים ואני מבקש לתן עליהם כבלים, באותה שעה שלח לו והיו מסתכלים אחי יוסף מה היה מבקש לעשות. אמר יוסף לאותן גבורים הכניסו את זה בבית האסוריו, כיון שקרבו אצלו צוח בהם, כיון ששמעו קולו נפלו על פניהם ונשתברו שניהם, שנאמר (איוב ד, י): שאגת אריה וקול שחל ושני כפירים נתעו, והיה מנשה יושב לפני אביו, אמר לו אביו קום אתה, מיד עמד מנשה והכהו מכה אחת והכניסו בבית האסורים ונתן עליו כבלים, ואמר להם זה יהיה חבוש עד שתביאו את אחיכם ויאמנו דבריכם, מיד (בראשית מב, כה):

7. בראשית רבה פד:ב

ויקרב יעקב שמלתיו (בראשית לז, לד), רבי פינחס בשם רבי הושעיא אמר, שבטים גרמו לאביהם לקרע, והיו נפרע להם, במצרים, שנאמר (בראשית מד, יג): ויקרעו שמלתם וגו'. ... מנשה גרם לשבטים לקרע, לפיכך נתקרעה נחלתו, חציה בארץ הירדן וחציה בארץ כנען. (בראשית לז, לד):

8. בראשית רבה צג:ו

... ואם שולף אני את חרבי ממך אני מתחיל ובפרעה רבב אני מסים... ומז למנשה ורפש חד רפש וזעת כל פלטיו, אמר דיו רפש מן בית אבא

Yehuda told Yosef "You are like Pharaoh... If I draw my sword, I shall begin with you and finish with Pharaoh."... Yosef singled to Menashe, who stamped his foot [so hard that] the whole palace shook. Said Yehuda, "Such stamping comes from father's house."

Naming Menashe - Yosef's Experience

9. בראשית מא: נ-כ

50 וַיִּוֹסֶף יֵלֶד שְׁנֵי בָנִים בְּטָרִם תָּבוֹא שְׁנַת הָרָעָב אֲשֶׁר יִלְדֶּה-לוֹ אֲסֵנַת בַּת-פּוֹטִי פֶרַע כֶּהֵן אֹן:

Before the years of famine came, Joseph became the father of two sons, whom Asenath daughter of Poti-phera, priest of On, bore to him.

51 וַיִּקְרָא יוֹסֵף אֶת-שֵׁם הַבְּכוֹר מְנַשֶּׁה כִּי-נִשְׁכַּח אֶת-כָּל-עֲמָלִי וְאֶת כָּל-בֵּית אָבִי:

Joseph named the first-born Manasseh, meaning, "God has made me forget completely my hardship and my parental home."

52 וְאֶת שֵׁם הַשֵּׁנִי קָרָא אֶפְרַיִם כִּי-הִפְרִנִי אֱלֹקִים בְּאֶרֶץ עֲנִי:

And the second he named Ephraim, meaning, "God has made me fertile in the land of my affliction."

10. בכור שור בראשית מא: נא

כי נשני. השכיחני:

11. העמק דבר מא: נא

ואת כל בית אבי. הודה ג"כ על שלא הי' לבו נרדף לבית אביו. כי הי' מתבלבל עי"ז מלעשות עסקיו הגדולים והא שלא השתדל באמת להודיע לאביו הוא משום שהיו החלומות אצלו כנבואה. ומוטל הי' עליו שלא לגרום ביטולם ולא יהא ככובש את נבואתו ועוד יבואר בזה לפנינו:

12. הכתב והקבלה בראשית מא: נא

נשני. ענינו עזיבה שקודם שכחה שבתחלה יסור ויעזיב הדבר מזכרונו ואח"כ תבא השכחה, לכן אמר צור ילדך תשי ותשכח, כי כפל הלשון במלת שונות השני חזק מן הראשון...

ואת כל בית אבי. גנות גדולה היא לבן המרוחק מבית אבותיו הנכבדים אם ישכחם עת היותו משופע בכל טוב... איך יתייחס אליו דבור המגונה גם מצד טבע אנושי לאמור נשני אלקים את כל בית אבי... והיה ראוי לומר נשני אלקים את כל אחי... והיה נותן תודה לעליון ית' הנותן לו עז ותעצומה בנפשו ועומד על ימינו לסייעו לבטל רצון נפשו מפני רצון קונו, ולהשליך כבוד אביו מנגד כדי לקיים גזירת עליון, לכן קרא את בנו מנשה לאמר כי נשני אלקים את כל בית אבי, האלקים הוא העושה זאת, הוא הוא המסייעני לבלתי חשבי כבוד אבי ולהיותו כאילו הוא שכוח מלבי...

13. מלבים, בראשית מא: נכ

ויקרא יוסף. מספר צדקת יוסף, שמן קריאת שמות בניו מואר שעשה סימנים לעצמו שלא ישכח ימי עניו בעת הטובה, וזה דרך השלמים שמטעם זה נצטוונו לאכול מצות ומרורים בליל שמורים לזכר הגלות בעת החירות, כי הגלות סבת החירות והרעה תביא את הטובה, וכמ"ש ביום טובה היה בטוב וביום רעה ראה, ע"כ קרא שם הבכור מנשה, כדואג על שנשה את עמלו ובית אביו ומצטער ע"ז, ושם השני קרא אפרים, להורות כי הפרהו ה' רק בארץ עניו, שהעוני גרם את גדולתו:

Yosef the Outlier

14. בראשית לז: ד-ה

4 וַיֵּרְאוּ אֹחָיו כִּי-אֶתוֹ אָהַב אָבִיהֶם מִכָּל-אֹחָיו וַיִּשְׁנְאוּ אוֹתוֹ וְלֹא יָכְלוּ דַבֵּר לְשָׁלָם:

And when his brothers saw that their father loved him more than any of his brothers, they hated him so that they could not speak a friendly word to him.

5 וַיִּחְלֶם יוֹסֵף חֲלֹם וַיַּגֵּד לְאֹחָיו וַיֹּסְפוּ עוֹד שְׁנֹא אוֹתוֹ:

Once Joseph had a dream which he told to his brothers; and they hated him even more.

15. בראשית לז:יח-יט

וַיֵּרְאוּ אֹתוֹ מֵרֶחֶק וּבִטְרֹם יִקְרַב אֲלֵיהֶם וַיִּתְנַכְּלוּ אֹתוֹ לְהַמִּיתוֹ:
They saw him from afar, and before he came close to them they conspired to kill him.
19 וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־אָחִיו הִנֵּה בָעַל הַחֲלָמוֹת הֵלֵךְ בָּא:
They said to one another, "Here comes that dreamer!"

16. בראשית לט:ב-ג

2 וַיְהִי ה' אֶת־יוֹסֵף וַיְהִי אִישׁ מַצְלִיחַ וַיְהִי בְּבֵית אֲדֹנָיו הַמִּצְרִי:
The LORD was with Joseph, and he was a successful man; and he stayed in the house of his Egyptian master.
3 וַיֵּרָא אֲדֹנָיו כִּי ה' אִתּוֹ וְכָל אֲשֶׁר־הָיָה עֹשֶׂה ה' מִצְלִיחַ בְּיָדוֹ:
And when his master saw that the LORD was with him and that the LORD lent success to everything he undertook,

17. בראשית לט:טז-יז

16 וַתִּנָּח בְּגָדוֹ אֶצְלָהּ עַד־בּוֹא אֲדֹנָיו אֶל־בֵּיתוֹ:
She kept his garment beside her, until his master came home.
17 וַתַּדְבֵּר אֵלָיו בְּדִבְרֵי הָאֵלָה לֵאמֹר בָּא־אֵלַי הָעֶבֶד הָעִבְרִי אֲשֶׁר־הֵבֵאתָ לָנוּ לְצַחֵק בִּי:
Then she told him the same story, saying, "The Hebrew slave whom you brought into our house came to me to dally with me;

18. בראשית מג: לב

32 וַיַּשְׁמִימוּ לוֹ לִבְדּוֹ וְלָהֶם לִבְדָּם וְלַמִּצְרָיִם הָאֹכְלִים אִתּוֹ לִבְדָּם כִּי לֹא יוּכָלוּן הַמִּצְרָיִם לֶאֱכֹל אֶת־הָעִבְרִיִּם:
They served him by himself, and them by themselves, and the Egyptians who ate with him by themselves; for the Egyptians could not dine with the Hebrews, since that would be abhorrent to the Egyptians.

19. בראשית נא:טו-יז

וַיֵּרְאוּ אֶחָיו־יוֹסֵף כִּי־מֵת אָבִיהֶם וַיֹּאמְרוּ לוֹ יִשְׁטַמְנוּ יוֹסֵף וְהַשֵּׁב יָשִׁיב לָנוּ אֶת כָּל־הָרָעָה אֲשֶׁר גָּמְלָנוּ אֹתוֹ:
When Joseph's brothers saw that their father was dead, they said, "What if Joseph still bears a grudge against us and pays us back for all the wrong that we did him!"

16 וַיִּצְווּ אֶל־יוֹסֵף לֵאמֹר אֲבִיךָ צִוָּה לִפְנֵי מוֹתוֹ לֵאמֹר:
So they sent this message to Joseph, "Before his death your father left this instruction:

17 כֹּה־תֹאמְרוּ לְיוֹסֵף אֲנֵּה שָׂא נָא פֶשַׁע אֲחִיךָ וְחַטָּאתָם כִּי־רָעָה גָּמְלוּךָ וְעַתָּה שָׂא נָא לִפְשַׁע עֲבָדֵי אֱלֹקֵי אֲבִיךָ:
So shall you say to Joseph, 'Forgive, I urge you, the offense and guilt of your brothers who treated you so harshly.' Therefore, please forgive the offense of the servants of the God of your father."

And Joseph was in tears as they spoke to him.

Menashe the Outlier

20. בראשית מח:ה

וְעַתָּה שְׁנֵי־בָנֶיךָ הַנוֹלָדִים לָךְ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם עַד־בָּאִי אֵלַיךְ מִצְרַיִמָּה לִי־הֵם אֲפֻרִּים וּמִנְשֵׁה כְּרָאוּבוּן וּשְׁמַעוֹן יִהְיוּ לִי:
Now, your two sons, who were born to you in the land of Egypt before I came to you in Egypt, shall be mine; Ephraim and Manasseh shall be mine no less than Reuben and Simeon.

21. רבינו בחיי , בראשית מח:ה

כְּרָאוּבוּן וּשְׁמַעוֹן יִהְיוּ לִי. בכאן נתן יעקב הבכורה ליוסף, ומה שכתוב (דברי הימים א ה:א') ובחללו יצועי אביו נתנה בכורתו ליוסף מן הכתוב הזה נאמר כן.
"they will be for me just like Reuven and Shimon." This verse shows that Yaakov transferred the birthright to Joseph. As to the verse in Chronicles I 5,1 "Reuven the first-

born of Israel, but when he defiled his father's bed his birthright was given to the sons of Joseph son of Israel but he is not to be reckoned as the first-born in genealogy."

22. חזקוני, בראשית מח:ה

ועתה שני בניך וגו' מה שהבטיח יעקב ליוסף להיותו זוכה לשני שבטים מה שלא עשה כן לשבט אחר היינו טעמא כמו ששנו רבותינו בפרק יש נוחלין לפי שכלכל אותו ברעב. ועוד יש לומר לפי שהיה פטר רחם לרחל שהיתה ראשית ועקר מחשבתו מה שאין כן בדרך גוד. ד"א לכבודה של רחל נתכוין להיותה יתירה שבט אחד על כל אחת מן הפלגשים.

וגו' "and now, as far as your two sons are concerned, etc.;" according to the Talmud in Baba Batra 123, the reason why Yaakov appointed both of Joseph's sons as becoming founders of the twelve tribes, something he did not promise to any of his other sons, was because Joseph had sustained the whole family during the years of famine. Further more, Joseph had been the firstborn of Rachel who had been his principal wife, as opposed to the respective firstborn sons of Zilpah and Bilhah. Another explanation: Yaakov felt that this was one way he could honour the memory of Rachel versus the concubines by increasing the heritage of the sons of Rachel.

23. יהושע כב: טו-טז

15 וַיָּבֹאוּ אֶל־בְּנֵי־רְאוּבֵן וְאֶל־בְּנֵי־גָד וְאֶל־חֲצִי שִׁבְט־מְנַשֶּׁה אֶל־אֶרֶץ הַגִּלְעָד וַיַּדְּבְּרוּ אִתָּם לֵאמֹר:
When they came to the Reubenites, the Gadites, and the half-tribe of Manasseh in the land of Gilead, they spoke to them as follows:

16 כֹּה אָמְרוּ כָל־עַדְת־ה' מִה־הַמַּעַל הַזֶּה אֲשֶׁר מַעַלְתֶּם בְּאֱלֹקֵי יִשְׂרָאֵל לָשׁוּב הַיּוֹם מֵאַחֲרֵי־ה' בְּבִגְנוֹתְכֶם לָכֶם מִזִּבְחַת לַמֶּרְדֶּכָם הַיּוֹם בֵּה־:

"Thus said the whole community of the LORD: What is this treachery that you have committed this day against the God of Israel, turning away from the LORD, building yourselves an altar and rebelling this day against the LORD!

24. שופטים יא:א-ח

1 וַיִּפְתַּח הַגִּלְעָדִי הַיֵּה גִבּוֹר חָיִל וְהוּא בֶרֶאשָׁה זֹנָה וַיּוֹלֵד גִּלְעָד אֶת־יִפְתָּח:
Jephthah the Gileadite was an able warrior, who was the son of a prostitute. Jephthah's father was Gilead;

2 וַתֵּלֶד אֶשֶׁת־גִּלְעָד לוֹ בָּנִים וַיַּגְדְּלוּ בְנֵי־הָאִשָּׁה וַיִּגְרְשׁוּ אֶת־יִפְתָּח וַיֹּאמְרוּ לוֹ לֹא־תִנָּחַל בְּבֵית־אֲבִינוּ כִּי בֶרֶאשָׁה אַחֲרַת אָתָּה:

but Gilead also had sons by his wife, and when the wife's sons grew up, they drove Jephthah out. They said to him, "You shall have no share in our father's property, for you are the son of an outsider."

3 וַיִּבְרַח יִפְתָּח מִפְּנֵי אֶחָיו וַיָּשֶׁב בְּאֶרֶץ טוֹב וַיִּתְּלַקְטוּ אֶל־יִפְתָּח אַנְשִׁים רִיקִים וַיֵּצְאוּ עִמּוֹ: (פ)
So Jephthah fled from his brothers and settled in the Tob country. Men of low character gathered about Jephthah and went out raiding with him.

4 וַיְהִי מִיָּמִים וַיִּלָּחֲמוּ בְנֵי־עַמּוֹן עִם־יִשְׂרָאֵל:

Some time later, the Ammonites went to war against Israel.

5 וַיְהִי כַּאֲשֶׁר־נִלָּחֲמוּ בְנֵי־עַמּוֹן עִם־יִשְׂרָאֵל וַיִּלְכְּדוּ זִקְנֵי גִלְעָד לָקַחַת אֶת־יִפְתָּח מֵאֶרֶץ טוֹב:
And when the Ammonites attacked Israel, the elders of Gilead went to bring Jephthah back from the Tob country.

6 וַיֹּאמְרוּ לְיִפְתָּח לָכֶּה וְהָיִיתָ לָּנוּ לְקָצִין וְנִלָּחֲמָה בְּבְנֵי עַמּוֹן:
They said to Jephthah, "Come be our chief, so that we can fight the Ammonites."

7 וַיֹּאמֶר יִפְתָּח לְזִקְנֵי גִלְעָד הֲלֹא אַתֶּם שְׂנֵאתֶם אוֹתִי וַתִּגְרְשׁוּנִי מִבֵּית אָבִי וּמִדָּוַע בָּאתֶם אֵלַי עַתָּה כַּאֲשֶׁר צָר לָכֶם:

Jephthah replied to the elders of Gilead, "You are the very people who rejected me and drove me out of my father's house. How can you come to me now when you are in trouble?"

8 וַיֹּאמְרוּ זִקְנֵי גִלְעָד אֶל־יִפְתָּח לָכֵן עַתָּה שָׁבְנוּ אֵלֶיךָ וְהִלַּכְתָּ עִמָּנוּ וְנִלָּחֲמָה בְּבְנֵי עַמּוֹן וְהָיִיתָ לָּנוּ לְרֹאשׁ לְכָל־יִשְׂרָאֵל:

The elders of Gilead said to Jephthah, "Honestly, we have now turned back to you. If you come with us and fight the Ammonites, you shall be our commander over all the inhabitants of Gilead."

Love of Israel

25. הכתב והקבלה בראשית מא: נב

בארץ עניי. עם כל הגדולה והתפארת והכבוד שהיו לו, ועם עושר התבואה שהיה בידו בכל זאת היה מצרים בעיניו ארץ עניי להיותו מרוחק מבית אביו ונפרד מארץ הקדושה (ר"א):

26. בראשית נ: כד-כה

24 ויאמר יוסף אל־אָחָיו אֲנִי מֵת וְאֱלֹקִים פָּקֹד יִפְקֹד אֶתְכֶם וְהֵעֲלָה אֶתְכֶם מִן־הָאָרֶץ הַזֹּאת אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וְלְיַעֲקֹב:

At length, Joseph said to his brothers, "I am about to die. God will surely take notice of you and bring you up from this land to the land that He promised on oath to Abraham, to Isaac, and to Jacob."

25 וַיִּשְׁבַּע יוֹסֵף אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר פָּקֹד יִפְקֹד אֱלֹקִים אֶתְכֶם וְהֵעֲלֵתֶם אֶת־עַצְמוֹתַי מִזֶּה:

So Joseph made the sons of Israel swear, saying, "When God has taken notice of you, you shall carry up my bones from here."

27. במדבר כז: א-ד

1 וַתִּקְרָבְנָה בָנוֹת צֶלְפָּחָד בְּרוּחֶפֶר בֶּרֶגְלֵעַל בֶּרֶם־מְכִיר בֶּרֶם־מְנַשֶּׁה לְמִשְׁפַּחַת מְנַשֶּׁה בְּרִיוֹסֵף וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בָּנֹתָיו מַחֲלָה נֹחַ וְחֻגְלָה וּמִלְכָּה וְתִרְצָח:

The daughters of Zelophehad, of Manassite family—son of Hephher son of Gilead son of Manasseh son of Joseph—came forward. The names of the daughters were Mahlah, Noah, Hoglah, Milcah, and Tirzah.
our father's kinsmen!"

Menashe's Relationship with his Brother

28. בראשית מח: יג-כ

13 וַיִּקַּח יוֹסֵף אֶת־שְׁנֵיהֶם אֶת־אֶפְרַיִם בְּיָמִינוֹ מִשְׁמָאל יִשְׂרָאֵל וְאֶת־מְנַשֶּׁה בְּשְׂמָאלוֹ מִיְּמִינוֹ יִשְׂרָאֵל וַיָּגֶשׁ אֵלָיו:

Joseph took the two of them, Ephraim with his right hand—to Israel's left—and Manasseh with his left hand—to Israel's right—and brought them close to him.

14 וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל אֶת־יָמִינוֹ לְיִשֵּׁת עַל־רֹאשׁ אֶפְרַיִם וְהָיָה הַצָּעִיר וְאֶת־שְׂמָאלוֹ עַל־רֹאשׁ מְנַשֶּׁה שְׂכַל אֶת־יָדָיו כִּי מְנַשֶּׁה הַבְּכוֹר:

But Israel stretched out his right hand and laid it on Ephraim's head, though he was the younger, and his left hand on Manasseh's head—thus crossing his hands—although Manasseh was the first-born.

17 וַיֹּרֶא יוֹסֵף כִּי־יָשִׁית אָבִיו יָד־יְמִינוֹ עַל־רֹאשׁ אֶפְרַיִם וַיֵּרַע בְּעֵינָיו וַיִּתְמַךְ יָד־אָבִיו לְהַסִּיר אֹתָהּ מֵעַל רֹאשׁ־אֶפְרַיִם עַל־רֹאשׁ מְנַשֶּׁה:

When Joseph saw that his father was placing his right hand on Ephraim's head, he thought it wrong; so he took hold of his father's hand to move it from Ephraim's head to Manasseh's.

18 וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל־אָבִיו לֹא־כֵן אָבִי כִי־זֶה הַבְּכוֹר שָׁים יְמִינְךָ עַל־רֹאשׁוֹ:

"Not so, Father," Joseph said to his father, "for the other is the first-born; place your right hand on his head."

19 וַיִּמָּאֵן אָבִיו וַיֹּאמֶר יָדַעְתִּי בְנִי יָדַעְתִּי גַם־הוּא יִהְיֶה־לָּעָם וְגַם־הוּא יִגְדֹּל וְאוֹלָם אָחִיו הִקְטֹן וַיִּגְדֹּל מִמֶּנּוּ וְהָיָה מְלֹא־הַגּוֹיִם:

But his father objected, saying, "I know, my son, I know. He too shall become a people, and he too shall be great. Yet his younger brother shall be greater than he, and his offspring shall be plentiful enough for nations."

20 וַיִּבְרָכֵם בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר בְּךָ יִבְרַךְ יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר יִשְׁמַךְ אֱלֹקִים כְּאֶפְרַיִם וְכִמְנַשֶּׁה וַיִּשֶׂם אֶת־אֶפְרַיִם לִפְנֵי מְנַשֶּׁה:

So he blessed them that day, saying, "By you shall Israel invoke blessings, saying: God make you like Ephraim and Manasseh." Thus he put Ephraim before Manasseh.

29. חזקוני, בראשית מח:יד

שכל את ידיו עשה עניינו בהשכל ובחכמה שמן הדין היה לו להפוך הבנים לפי מה שהיה בדעתו לתת אפרים לימינו ומנשה לשמאלו והוא עשה ההשכל והחכמה בידי שלא רצה לבייש מנשה כי הוא היה הבכור וצריך לחלוק לו כבוד קצת. ד"א **כי מנשה הבכור** אע"פ שמנשה הבכור לא שת ימינו עליו כי ראה ברוה"ק שאחיו הקטן יגדל ממנו.

Yaakov placed his hands by using his intelligence, i.e. sechel. One could have thought that instead of crossing his hands, Yaakov should have asked that the sons of Joseph switch their position in front of their grandfather, but that is precisely what Yaakov did not want them to do. He did not want to embarrass Menashe by relegating him to his left side, seeing that after all he was Joseph's firstborn, and he deserved to be treated with respect on account of this. The only reason he had not placed his right hand on the head of Menashe, was that he had seen through his holy spirit that his younger brother would historically be of greater importance than the first born.

30. העמק דבר, בראשית מח:יד

שכל את ידיו כי מנשה הבכור... אבל יש בזה עומק וכוונה. דבאמת לא הי' ליעקב לשכל את ידיו. אלא להפוך את מעמד הבנים. אבל באשר מנשה הבכור מש"ה הי' מכיון שיעמד מנשה לרגל הימני של יעקב ואפרים לרגל השמאל ורק את ידיו שכל שיהי' להיפך. ... כ"ז בא ללמדנו שלא הי' אפרים קודם למנשה אלא בענינים רוחניים מה שלמעלה מהליכות עולם הטבע. אבל בהליכות עולם הי' מנשה קודם וגדול מאפרים. מש"ה במנין הראשון בהר חורב שהי' שכנית עולם על ראשם וכל ההנהגה הי' למעלה מה"ט הי' אפרים קודם. אבל בפקודי דערבות מואב בכניסתם לארץ שהי' כמעט בהליכות הטבע כמבואר להלן ובס' במדבר ודברים. מש"ה הי' מנשה קודם. ... והנה היד משמשת את הראש והדעת. והרגל משמשת הליכות הגוף לפי טבעו. ... מש"ה רצה יעקב אשר מנשה יעמד לרגלו הימנית. ושכל את ידיו להיות אפרים אך לידו הימנית. וע"ע בסמוך מקרא כ'. והוה שפי' הכתוב הטעם כי מנשה הבכור:

31. רבינו בחיי, בראשית מח:יג

... אבל הנכון לפרש שכל את ידיו, מידידו של יוסף, כי ראה יעקב ששם יוסף את מנשה לימין אביו ואת אפרים לשמאלו, שכל את ידיו ושנה את הנערים, ויהיה שכל את ידיו באור לוישלח ישראל את ימינו ויאמר הכתוב וישלח ישראל את ימינו וישת על ראש אפרים, ששנה את אפרים ומשכו לימינו, ואת שמאלו על ראש מנשה ששנה את מנשה ומשכו לשמאלו, ולא שנה את ידיו ולא הרכיבם כלל אבל שנה את הנערים. וזהו באור שכל את ידיו כלומר מידידו של יוסף, כי לא הגישם לפניו כך רק מנשה לימין ישראל ואפרים לשמאלו,

The correct interpretation of Rabbeinu Chananel appears to be that the words שכל את ידיו, "he rearranged his hands" mean that relative to Joseph he rearranged his hands. When the Torah said: "he placed his right hand on the head of Ephrayim," the meaning is that he rearranged the boys and placed them so that Ephrayim was opposite his right hand, etc. He also rearranged the position of Menashe so that he stood opposite Yaakov's left hand. He did not rearrange his own hands at all. All he did was to rearrange the position of the boys. This is the correct meaning of the words שכל את ידיו, i.e. he rearranged them differently from the way Joseph had arranged them.

32. העמק דבר דברים ג:טז

ולראובני ולגדי וגו'. ... שיש להתבונן עוד שהרבה משה רבינו חלקת חצי שבט מנשה הרבה לפי ערך שני שבטים אלו וגם לא התנה עמם תנאי ב"ג וב"ר. הן אמת שהלכו בני מכיר בן מנשה גלעדה וילכדוה מכ"מ אין זה טעם ליתן להם בשביל זה. ... ונראה דבשביל שראה משה רבינו דבעבר הירדן כח התורה מעט ... ע"כ השתדל להשתיל בקרבם גדולי תורה שיאירו מחשכי הארץ באור כח שלהם. ... והשתדל משה שיתרצו המה לשבת בעה"י. ומשום זה הרבה להם נחלה עד שנתרצו. והכי אי' בירושל' ביכורים פ"א שאין מביאין ביכורים מעה"י משום דכתיב ארץ זבת חו"ד ולא עה"י. תני אשר נתת לי ה' ולא שנטלתי לי לעצמי מאי ביניהון א' ר' אבין חצי שבט מנשה ביניהון מ"ד אשר נתת לי ולא שנטלתי לי מעצמי חצי שבט מנשה לא נטלו מעצמן כו'. ... ומוזה ילמדו לדורות להשתדל לדור במקום תורה דוקא כי בזה תלוי חיי ישראל וכדאי בכתובות דק"א א' כשם שאסור לצאת מא"י לבבל כך אסור לצאת מבבל לחו"ל ופרש"י לפי שיש שם ישיבות המרביצות תורה תמיד. ואפי' לענין קבורה אמרו חז"ל שם שטוב להקבר במקום תורה כמו במעלת א"י. כ"ז הראה משה רבינו לדורות מה שעשה בזמנו